

Josep Subirats

Periple d'un artista del front als camps de concentració i dels batallons disciplinaris als suburbis de Barcelona (1936-1941)

1936: Josep Subirats al servei de la República

Després d'haver estudiat a l'Escola de la Llotja de Barcelona, Josep Subirats (1914-1997) s'incorpora a l'Associació de Cartellistes de Catalunya per iniciar la seva trajectòria artística amb una primera exposició celebrada al juliol del 1936 al Centre Republicà de Barcelona. Alguns dies després de la inauguració esclata la Guerra Civil. Josep Subirats s'integra llavors al Sindicat de Dibuixants Professionals (SDP) per tal de realitzar cartells i material de propaganda per a la República. La major part dels seus cartells estan signats en nom de la Unió General de Treballadors (UGT), que aplega diferents organitzacions sindicals i que és propera al Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC).

Al front!

Cridat a files al setembre del 1937, Josep Subirats entra a la 27a Divisió com a soldat auxiliar. Marxa cap al front d'Aragó i se li confia la realització dels diaris murals i del butlletí d'enllaç de la seva Divisió; més endavant s'incorpora com a grafista per al servei cartogràfic de l'Estat major. Del 1937 al 1938, Subirats és destinat, juntament amb els seus companys de divisió, a diferents localitats: Saidí, Barbastre, Sant Martí Sesgueioles, Tàrrrega i Castellfollit de Riubregós. La seva correspondència reflecteix tant aquest recorregut com els seus diferents estats d'ànim davant de l'evolució del conflicte.

Al camp de concentració del Barcarès

Després de la caiguda de Tarragona, al gener del 1939, Josep Subirats es veu forçat, amb els seus companys, a deixar Castellfollit de Riubregós per arribar a la frontera. A principis del febrer del 1939 és traslladat al camp provisional de Prats de Molló i, tot seguit, al camp del Barcarès, que agrupa prop de 60.000 refugiats. Durant el seu internament, duu a terme desenes d'esbossos que tradueixen la vida d'aquesta immensa ciutat de fusta i de sorra abandonada a la misèria i a la desesperança.

Observador directe de la vida concentracionària

A canvi de la realització de pancartes, de rètols o de plànols per al camp, els responsables de l'hospital proposen a Josep Subirats que es beneficiï de més bones condicions d'internament. Accepta la proposta i, gràcies a aquests treballs de grafisme, té al seu abast el material de pintura necessari per dur a bon port la realització de les aquarel·les i els guaixos. Recorre el camp a la recerca de motius per pintar i, a través del rigor que requereix la composició, troba un cert equilibri personal i una breu calma dins el neguit que li imposa la vida concentracionària.

Al camp d'Argelers i de Perpinyà

Al mes d'octubre del 1939 i després d'una curta estada al camp de concentració d'Argelers, Josep Subirats és transferit al del Camp de Mart de Perpinyà. Allà també dedica un nombre important de dibuixos a la vida concentracionària i obté, a través del metge del camp, que viu a Perpinyà, encàrrecs de retrats fora del camp. Uns encàrrecs que li permeten millorar el seu dia a dia i reunir els diners necessaris per exiliar-se a l'Amèrica del Sud o tornar a Catalunya.

Presoner dels batallons disciplinaris de Franco

En una França en guerra, Josep Subirats opta per un retorn cap a Catalunya el mes de març del 1940. Internat provisionalment al Centre de Detenció i Distribució de Figueres, el 9 de març és destinat al camp de concentració de Reus. Entre l'abril del 1940 i l'abril del 1941, Subirats passa per quatre Batallons Disciplinaris de Treballadors, amb la qual cosa inicia un nou periple que el porta a Lleida (abril-juny del 1940), Darnius (juliol del 1940), Caldes de Malavella (juliol-octubre del 1940) i Barcelona (octubre del 1940-abril del 1941).

1942: Retorn a la vida civil a Barcelona

Vençut en un país de vençuts, Josep Subirats s'ha de resignar a deixar de banda el seu destí d'artista per fer-se membre, a partir del febrer del 1942, del Fomento de las Artes Decorativas (FAD) i més endavant de la Societat Anònima d'Arts Gràfiques (SADAG), amb la qual cosa dona forma, mitjançant la imatge, a la voluntat de reconstrucció del país impulsada per les empreses que depenen del règim franquista. La publicitat dels productes i dels serveis oferts en aquesta Espanya de la postguerra es converteix, doncs, en la imatge de marca d'una normalitat finalment reconquerida i, per tant, una propaganda eficaç posada a disposició del generalíssim Franco.

Una obra dedicada al «poble de les barraques»

Tot i treballar per a encàrrecs, Josep Subirats no abandona la seva producció artística i comença una sèrie sobre els barris de barraques que poblen els afores de Barcelona. Els dibuixos que fa d'aquests barris marginals, amagats i maltractats per les autoritats franquistes, formen en la seva obra un corpus temàtic important. L'artista explora aquesta realitat marginada com si es tractés d'una continuació de la del «poble de les barraques» del Barcarès, d'Argelers i del Camp de Mart de Perpinyà, del qual havia format part. Aquesta sèrie de dibuixos és un contrapunt perfecte de les imatges de propaganda que li encarreguen per mostrar l'auge econòmic i l'estabilitat social promoguts pel totpoderós règim franquista.

Una obra que provoca la repressió del públic

El 1951, Josep Subirats accepta exposar a la Galeria Egea de Barcelona a petició de Bartomeu Xifré Morros, i opta per mostrar una selecció dels seus dibuixos. Hi presenta majoritàriament peces extretes dels barris de barraques miserables dels suburbis de Barcelona. Imatges simples i realistes, però que, malgrat tot, confereixen un camp de representació que provoca el rebuig del públic. La seva veritat crua i despüllada, la seva existència simple es consideren indecents. El fracàs de la mostra convenç Subirats de no tornar a mostrar el seu treball. Prefereix absteure's del món dels circuits artístics perquè la seva obra conservi tota la seva llibertat i tot el seu sentit.

Josep Subirats i la memòria col·lectiva del poble dels vençuts

Dels seus anys de guerra, d'exili i de postguerra, mitjançant l'afirmació d'un traç sòlid i sovint en les condicions més precàries, Josep Subirats aconsegueix donar forma a la realitat més fugaç. Ha sabut captar aquesta fugacitat, la d'un univers d'existència fràgil i sempre condemnada, per restituir-la de manera tangible a la memòria. Maltractat, atrapat en el caos de la història, ha sabut extreure de cadascuna de les seves experiències la imatge veritable d'un món inversemblant.

Del front als camps de concentració i dels batallons disciplinaris als suburbis de Barcelona, l'obra de Josep Subirats és el testimoniatge de les dures condicions de lluita per la supervivència de les víctimes directes o indirectes del règim franquista. Aquestes imatges contribueixen a configurar la memòria col·lectiva del poble dels vençuts, el seu poble.